

DR. IEVA ŠENAVIČIENĖ
Lietuvos istorijos institutas

MAŽOSIOS VARNIŲ SEMINARIJOS IDĖJOS IŠTAKOS

1864 m. caro valdžiai įteiktas mažosios Varnių seminarijos – lietuviškos šešiaklasės gimnazijos lygio parengiamosios mokyklos stosiantiesiems į Žemaičių vyskupijos seminariją (ŽVS) – projektas yra ypatingas Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus ir Varnių lietuvių kultūros centro veiklos fenomenas, tad apie jį yra rašęs ne vienas XIX a. istorijos bei kultūros tyrinėtojas. Projekto tekstą dar XX a. pradžioje aptiko berods Antanas Alekna (jį visą pirmas paskelbė Kazys Misius), nuodugniai nagrinėjo Antanas Kulakauskas ir kiti¹. Tačiau kol kas dar nėra išsamesnio atsakymo, kaip kilo ir brendo pati tokios mokyklos idėja, kas nulėmė mažosios Varnių seminarijos projekto nuostatas, kokia buvo seminarijos pirminė koncepcija, pagaliau – nėra pakankamai aišku, kada konkrečiai projektas buvo parengtas. Šių tyrimų tikslas kaip tik ir yra pamėginti atsakyti į minėtus klausimus.

Mažoji Varnių seminarija – jeigu ji būtų tapusi realybe – greičiausiai būtų turėjusi savitą poveikį lietuvių moderniosios tautos formavimuisi. Ne veltui 1864 m. mažosios Varnių seminarijos projektą vertinęs Vilniaus švietimo apygardos globėjas Vasilijus Kulinas baiminosi, jog seminarija ilgainiui suponuotų Žemaičių vyskupijos didžiosios seminarijos vartimą lietuviška Žemaičių dvasine akademija. Deja, šie Kulino žodžiai pranašišką prasmę teigavo istoriografijai, nes pirmąją mintį apie mažąją Varnių seminariją paskatino susieti su Simono Daukanto ir Motiejaus Valančiaus pažinties pradžia – XIX a. 5-ojo dešimtmečio planais². Tad ieškodami mažosios seminarijos idėjos ištakų ir pradėkime nuo garsiosios 1848 m. balandžio 23 d. Valančiaus laiško Daukantui frazės: „Kun. Daukšos, be mūsų, niekas neatspaus-

¹ Žr.: A. Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Čikaga, 1975, p. 203; K. Misius, „Vyskupo M. Valančiaus santykiai su valdžia (1850–1864 m.; Varnių laikotarpis)“, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1996, t. 4, p. 113; A. Kulakauskas, „M. Valančius ir XIX a. septintojo dešimtmečio švietimo reforma“, *Istorija*, 1987, t. 27, p. 36–54 ir kt.

² Žr.: E. Aleksandravičius, A. Kulakauskas, *Carų valdžioje, XIX amžiaus Lietuva*, Vilnius, 1996, p. 178, 180; A. Kulakauskas, min. str., p. 49.

dins, – kad pralobčiau, gyventume iš pusės ir uždėtume Žemaitišką akademiją – ką duok Dieve!“³

Iš pirmo žvilgsnio ryšys tarp laiške minimos ir Kulino įvardytos žemaitiškos akademijos atrodo akivaizdus, juo labiau kad Valančiaus ir Daukanto akademija buvo išivaizduojama kaip lietuviška akademija. Aš ir pati buvau pasidavusi tokiam išpūdžiui, tačiau pasigilinus atidžiau jis man pasirodė nepagrįstas.

Sutikime, jog bet kokia protinga idėja negali būti atsieta nuo gyvenimo realybės. Tad nestebintų, jeigu mintį įsteigti akademiją būtų iškėlęs, sakyme, Žemaičių vyskupas, kuris turėjo atitinkamų administracinių galių. Tačiau šiuo atveju konkrečius planus puoselėja tokių galimybių neturintis paprastas seminarijos rektorius.

Taip pat sunku išivaizduoti, kad Valančius ir Daukantas tada galėjo galvoti apie Žemaičių dvasinę akademiją kaip apie *lietuvišką*. Oficiali Lietuvos katalikų dvasininkijos kalba buvo lenkų kalba, ŽVS, kurios rektoriumi buvo Valančius, ji turėjo tvirtas tradicijas, o Varniai dar nebuvo tapę lietuvių kultūros centru, kurio intensyvi veikla būtų galėjusi suponuoti euforišką lietuviškos akademijos mintį.

Tačiau sakyme, kad tokia mintis Valančiui ir Daukantui vis dėlto kilo. Tada jau darosi itin sunku suvokti, kaip Valančius manė žemaitišką akademiją įkurti, vien gyvendamas „iš pusės“ su Daukantu, nes pakankamai aišku, jog šio pobūdžio užmojai yra susiję su daug didesnėmis lėšomis nei pusė Valančiaus atlyginimo, be to, dar – su ypatingais rusų valdžios leidimais bei sudėtingais organizaciniais reikalais. Atvirkščiai, – kad tokių planų nebūta, rodytų paprastas faktas: nors Daukantas 1850–1855 m. apsigyveno Varniuose, o Valančius 1850 m. tapo vyskupu ir pralobo, akademijos, kaip mokymo įstaigos, sumanymo realizavimas toliau nepasistūmėjo.

Tad atrodytų, jog „Žemaitiška akademija“, kurią 1848 m. turėjo omenyje Daukantas ir Valančius, iš tiesų reiškė bendraminčių sambūrį, kuriame būtų rašomos, verčiamos, leidžiamos lietuviškos knygos. Minčiai apie tokį sambūrį („akademiją“) kilti tuomet būta pakankamai pagrindo: jau buvo parašyti Daukanto ir Valančiaus svarbiausi darbai – *Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių* bei *Žemaičių vyskupystė*, Varniuose lietuvišką maldaknygę ką tik buvo parengęs Tadas Juzumas, vėliau į lietuviškų knygų rengimo darbą įsiliejo kiti lietuvių inteligentai.

Ieškodami realių mažosios Varnių seminarijos idėjos ištakų, atkreipime dėmesį į jos dalykinį skirtumą nuo apskričių mokyklų. Svarbiausias skirtumas čia yra tiksliai vienas – seminarinėms studijoms reikalinga lotynų kalba. Žinome, kad Valančiaus vyskupavimo metais surusintose apskričių

³ M. Valančius, *Raštai*, Vilnius, 1972, t. 1, p. 506–507.

mokyklose, kurių kontingentas sudarė pagrindinį seminarijos klierikų kontingentą, lotynų kalba nebuvo dėstoma, tad pradėta ieškoti šios problemos sprendimo būdų. Ir štai 1852 m., siekiant būsimuosius seminarijos klierikus pamokyti lotynų kalbos, Varniuose pirmą kartą buvo išsakyta mažosios seminarijos pirmavaizdžio idėja. Tokią idėją, inspiruotas Varnių valdinės parapinės mokyklos mokinių tėvų bei globėjų, iškėlė mokytojas Mykolas Beinaravičius (Beinarowicz).

Yra išlikęs 1852 m. spalio mėn. Beinaravičiaus raštas Valančiui⁴, kur mokytojas prašė Valančių paskirti dvasininką, kuris tris kartus po 2 val. per savaitę sutiktų privačiai dėstyti mokiniams tikybą, lotynų kalbą ir lenkų gramatiką, kad jie, mokykloje pasimokę 2–3 metus, tiek prasilavintų, jog galėtų įstoti į seminariją. Tokioje mokykloje, pagal Beinaravičių, turėtų labai padaugėti mokinių. Tada toliau veikiant kartu dėlei bendro kilnaus tikslo, rašė Beinaravičius, būtų galima pagal imperatoriaus įstatus, patvirtintus mokymo įstaigoms, parengti specialų projektą, kad miestelyje būtų atidaryta trijų ir daugiau klasių apskritinė miestelėnų mokykla su papildomu lotynų kalbos kursu, taip pat jai būtų leista mokyti visų socialinių sluoksnių mokinius. Taip mokiniai būtų parengti stoti į seminariją.

Taigi Beinaravičiaus projektas buvo pasaulietinis mažosios seminarijos variantas ir dar su pokrypiu į žemesnių socialinių sluoksnių jaunuomenę, kas, sakytume, buvo itin paranku katalikų dvasininkijos lietuviybės veiklai. Atrodytų, jog tuomet būta ir realių galimybių steigti mokyklą: 1852 m. rudenį lankydamasis Varnių mokykloje, Kauno gubernijos mokyklų direktorius mokytojo sumanymui kurti tokią mokyklą pritaręs⁵. Nepaisant to, tolesni Valančiaus veiksmai, atrodo, mokytojui nepalankūs. Nors mokinių pamokymas lotynų kalbos jam rūpėjo, – Beinaravičiaus prašytus lotynų ir lenkų dalykų dvasininkus mokytojus Valančius į mokyklą paskyrė, – tačiau pačiu mokytoju stengėsi atsikratyti. 1853 m. rugpjūčio 31 d., motyvuodamas sunkiu Beinaravičiaus būdu, vyskupas kreipėsi į Kauno gubernijos mokyklų direktorių Sergejų Vasiljevą dėl jo iškeldinimo iš Varnių ir spalio mėn. gavo pažadą⁶.

Keistas vyskupo elgesys greičiausiai galėjo būti susijęs su pačiu Beinaravičiaus asmeniu. Beinaravičių Valančius pažinojo dar iš Kražių gimnazijos laikų, kai tas ten dirbo parengiamosios klasės mokytoju⁷, o vėliau buvo

⁴ Mykolo Beinaravičiaus raštas Nr. 38 Motiejui Valančiui, 1852 10 07, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 1671, ap. 4, b. 74, l. 90.

⁵ Mykolo Beinaravičiaus raštas Nr. 41 Motiejui Valančiui, 1852 10 24, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 74, l. 91.

⁶ Kauno gubernijos mokyklų direktoriaus Sergejaus Vasiljevo laiškas Motiejui Valančiui, 1853 10 03, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 74, l. 295–296.

⁷ Apie Mykolą Beinaravičių Kražiuose išlikę tokių duomenų. Mokiniai pasakojo, jog kai vizituoti gimnazijos buvo atvykęs liaudies švietimo viceministras ir Baltarusijos švietimo apy-

perkeltas į Varnius. Tačiau, nors lenkas ir katalikas, mokytojas jau Kražiuose pasireiškė kaip skundikas rusų valdžiai⁸, valdžios šnipuku, anot Valančiaus, liko ir mokytojaudamas Varniuose⁹. O Varniuose nebuvo ramu: 1852–1853 m. vasarą seminarijoje kaip tik plėtojosi konfliktas su rusų valdžia dėl rusiškųjų dalykų dėstymo, tvyrojo politinė įtampa dėl artėjančio Krymo karo. Gali būti, jog Valančiui galėjo atrodyti, kad per Beinaravičiaus sumanytą valdinę mokyklą būsime seminarijos klierikų kontingentas galėjo būti rusų valdžios kontroliuojamas. Tuo tarpu būsimuosius kandidatus į seminariją pamokyti lotynų kalbos, atrodė, užteks ir lotyniškos klasės Varnių mokykloje.

Beinaravičius Varniuose 1854 m. pirmojoje pusėje dar tebedirbo¹⁰. Taigi Varnių mokykloje tebedėstyta ir lotynų kalba: tai patvirtina ŽVS rusiškųjų dalykų dėstytojo Piotro Feoktistovo 1854 m. gegužės mėn. rusų valdžiai rašytas skundas, kur pranešama, jog Varniuose be valdžios leidimo veikianti lotyniška mokykla, iš kurios vieni stoja į seminariją, o kiti – net į pasaulietines mokymo įstaigas¹¹.

Beinaravičiui mirus, Valančius 1854 m. pabaigoje pats ėmė rūpintis oficialaus rusų valdžios leidimo steigti Varniuose privačią parengiamąją lotynų kalbos klasę jaunuoliams, norintiems stoti į seminariją, tačiau jo negavo¹². Susiejus šį faktą su Feoktistovo skunde paminėta „lotyniška mokykla“, kartais daroma išvada, kad 1854 m. ŽVS nelegaliai veikusi parengiamoji lotynų kalbos klasė, kuri virtusi mažosios seminarijos prototipu¹³. Tačiau ši

gardos vizitatorius mokyklų rusifikacijai kontroliuoti grafas Nikolajus Protasovas, šis pasakęs lotyniškai kalbą mokytojams. Lotynų kalbą menkai supratęs Beinaravičius iš susirinkimo išėjęs labai pasipiktinęs, nes, anot jo, Protasovas „išlojęs“ mokytojus: mat jo kalbos baigiamuosius žodžius *durate praeceptores* (būkite tvirti, mokytojai), Beinaravičius supratęs kaip *duraki učitelia* (kvailiai mokytojai). (Nežinomo autoriaus J. N. atsiminimai apie mokslą Kražiuose 1835–1842 metais; M. Brensztejnus, „Mokinių atsiminimai“, *Varšuvos Nacionalinės bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. IV. 10674 (toliau – VB,) l. 10–13).

⁸ Yra žinių, jog 1836 m. kilus konfliktui tarp mokinio Valdislovo Šiukštos ir ruso istorijos mokytojo Chitrovo, Beinaravičius įskundęs Šiukštos tėvą, jog tas prašęs jo neskatinti sūnaus mokytis rusų kalbos, nes laikęs, kad ji esanti jam nereikalinga (Konfliktą tyrusio Vilniaus I gimnazijos inspektoriaus Grauerto raportas, 1837; M. Brensztejnus, „Kražių mokykla, 1817–1929: vizitatorių raportai“, VB, f. II. 10671/2, l. 110).

⁹ Motiejus Valančius, *Pastabos pačiam sau*, Vilnius, 1996, p. 58.

¹⁰ Mykolo Beinaravičiaus raštas Nr. 1 Motiejui Valančiui, 1854 01 18, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 74, l. 316.

¹¹ Piotro Feoktistovo skundas vidaus reikalų ministrui, 1854 05 05, LVIA, f. 378, PS, 1854 m., b. 107, l. 17.

¹² Vyskupo kanceliarijos siųstų raštų knyga, 1854 12 04 įrašas Nr. 1766, LVIA, f. 696, ap. 2, b. 759, l. 49; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 13985 Motiejui Valančiui, 1854 12 17, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 76, l. 347.

¹³ V. Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius, 1999, p. 677–678.

išvada klaidinga, nes Valančius ir Feoktistovas turėjo omenyje ne seminariją, o Varnių mokyklą, seminarijoje tokios klasės niekad nėra buvę.

Kitas dalykas, galėjęs turėti įtakos mažosios Varnių seminarijos projektui, buvo ketveriais metais vėlesnis tokios seminarijos precedentas Saratove. 1856 m. rusų valdžia nurodė Tiraspolio vyskupui Ferdinandui Kanui (Kahn) prie Saratovo seminarijos įsteigti mažąją seminariją, kuri parengtų jaunimą, mokantį vokiečių kalbą, studijuoti didžiojoje seminarijoje, kur buvo rengiami vokiškai praktikuojantys katalikų kunigai Rusijos imperijos vokiečių kolonijoms. Šią mokyklą, skirtingai nuo Beinaravičiaus siūlytosios, kontroliavo dvasininkija: jai vadovavo vyskupas ir Saratovo diecezinės seminarijos rektorius Juozapas Želvys. Apie mažosios Saratovo seminarijos veiklą Valančius gerai žinojo iš Želvio, su kuriuo nuolat susirašinėjo, laišku. 1857 m. viduryje, pagal Želvio informaciją, gimnazijų kurso dalykus ir vokiečių kalbą joje dėstė Saratovo gimnazijos mokytojai pasauliečiai, kuriuos tvirtindavo vyskupas¹⁴.

Vis dėlto konkreti tokios mokyklos įkūrimo mintis Varniuose, atrodo, bus išryškėjusi vėliau, po 1862 m., kai Valančius gavo nurodymą iš aukščiausiosios dvasinės valdžios – iš popiežiaus. Kaip tik 1862 m. Valančius nusiuntė Romos Kurijai pranešimą apie vyskupijos padėtį ir metų pabaigoje gavo pastabą, kad ŽVS reikėtų įsteigti „žemutines klases“, kur jaunuoliai, besiruošiantys tapti klierikais, gautų bendrąjį išsilavinimą, susipažintų su teologijos mokslais ir geriau apsisaugotų nuo pasaulietinių ydų¹⁵. Tad atrodytų, kad apie parengiamąją mokyklą Varniuose Valančius pradėjo galvoti tikrai po to, kai ši iniciatyva atėjo iš Katalikų Bažnyčios vadovų, o ne iš pasaulietinės pusės, kaip anksčiau būta Varniuose ir Saratove.

Pradedant 1863 m. Varniuose išties galėjo būti prisiminti jeigu ne Beinaravičiaus siūlymai, tai bent Želvio patyrimas, ir šios idėjos modifikuotos link mažosios Varnių seminarijos vaizdo. Nėra abejonės, kad pagal Želvio seminarijos pavyzdį jos projekte buvo apibrėžta dvasininkijos kontrolės prerogatyva, o gal iš dalies ir atkreiptas dėmesys į pagrindinių vyskupijos gyventojų kalbą.

Yra duomenų, jog mažosios seminarijos projekto tekstas buvo rengtas būtent 1864 m. sausio mėnesį. Taip verčia manyti jame užfiksuoti keli dalykai, tarp kurių svarbiausias yra – *mokymo planuose eliminuota lenkų kalba*.

Atkreipkime dėmesį į mažosios seminarijos mokymo planus: juose numatoma dėstyti lotynų, vokiečių, žemaičių kalbą, netgi – prancūzų kalbą, tačiau visiškai ignoruojama lenkų kalba, nors kaip tik ji yra dalies vyskupijos gyventojų kalba. Taip ignoruoti lenkiškai kalbančios katalikų gyventojų dalies interesus turėjo būti itin svarių priežasčių. Juk Valančius, nustatęs

¹⁴ Juozapo Želvio laiškas Motiejui Valančiui, 1857 07 26, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 336, l. 81–82.

¹⁵ V. Merkys, min. veik., p. 678.

prieš save katalikų gyventojų dalį, kai 1863 m. caro nurodymu paskelbė du laiškus prieš sukilimą, tuo būtų dar labiau sustiprinęs sau ir Bažnyčiai ne-naudingus įtarimus dėl rusų valdžios palaikymo. Tokia svari priežastis galėjo būti tik pačios Katalikų Bažnyčios gynimas nuo rusų kalbos, kuri *jau grėsė* seminarijoje pakeisti būtent *lenkų* kalbą. Tik tokiu atveju Valančius galėjo tikėtis palankios ir katalikų visuomenės, ir kartu rusų valdžios reakcijos į savo pasiūlymus.

Toks grasinimas buvo išsakytas 1864 m. sausio 1 d. Michailo Muravjovo instrukcijos papildyme, kuriame buvo akcentuota rusų valdžios anti-lenkiška nuostata: nurodyta griežčiausiai uždrausti mokyti valstiečius lenkų kalbos ir apskritai neleisti veikti visoms be valdžios leidimo įsteigtoms mokykloms¹⁶.

Taigi lenkų dėstomosios kalbos pakeitimas lietuvių kalba mažosios seminarijos projekte buvo konkrečių politinių aplinkybių dalykas, antra vertus, įvesti lietuvių kalbą jau buvo realios galimybės. Žemaitijoje ir pačiuose Varniuose lietuvių kalba tuomet buvo įgavusi nemažą praktinę reikšmę, kuri ir toliau didėjo. Baudžios panaikinimas, blaivybės sąjūdis, 1863 m. sukilimo padariniai lėmė, kad Katalikų Bažnyčios dėmesys pakrypo nuo bajorijos link lietuvių valstiečių; jie tuo metu darėsi vis didesne Bažnyčios atrama. Seminarijoje gerokai padaugėjo, lyginant su bajorais, stojančiųjų iš žemesnių socialinių sluoksnių, dėl to darėsi įmanoma rengti kunigus pagrindinių vyskupijos gyventojų kalba.

Dar keli smulkesni pastebėjimai dėl tikslios projekto parengimo datos: pirma, projekte sukilimas įvardytas kaip *buvęs* sąmyšis, o pagal Muravjovą, Kauno gubernijoje maištas baigėsi 1863 m. gruodžio 16 d., nubaudus mirtimi Antaną Mackevičių¹⁷. Antra, projekte minimas prelado Benedikto Smigelskio namas; perstatytą jį galėtų užimti mažoji seminarija. Kaip tik pačioje 1864 m. sausio mėn. pradžioje, kai Smigelskis persikėlė iš Varnių į Krekenavos parapiją, namas tapo laisvas.

Iš 1864 m. pradžios aptinkama duomenų ir apie mažajai seminarijai rengtus lietuviškus vadovėlius. Biologijos vadovėlį iš lenkų kalbos Valančiaus pavedimu Varniuose vertęs Pranciškus Ambraziejus Kašarauskas. Iki savo suėmimo, t. y. 1864 m. gegužės mėn., buvo išvertęs tik pirmąjį skyrių, taigi nurodymas neturėjo būti senas.

Pavyko aptikti naujos informacijos ir apie nežinomą Simono Daukanto rankraštį, kuris taip pat galėjo būti susijęs su mažąja seminarija. 1864 m. pradžioje Valančius turėjo Daukanto rankraštį, jis vadinosi *Apraszas Pasau-*

¹⁶ A. Kulakauskas, min. veik., p. 40.

¹⁷ L. Bičkauskas-Gentvila, *1863 metų sukilimas Lietuvoje*, Vilnius, 1958, p. 259.

les. Šis rankraštis vasario 28 d. buvo išsiųstas iš vyskupo kanceliarijos¹⁸. Nemačius sunku pasakyti, kas tai per rankraštis, tačiau tai galėjo būti ir lietuviško geografijos vadovėlio variantas. Faktas, kad rankraštis buvo pas Valančių, patvirtintų, jog ir 1864 m. Valančius ir Daukantas yra turėję ryšių.

Mažosios seminarijos projektas turėjo būti baigtas rengti iki vasario 4 d., nes kaip tik tą dieną Valančius kreipėsi į Kauno gubernatorių, prašydamas leidimo vykti į Vilnių¹⁹, kur, kaip manoma, vasario 7–12 d. jis jį įteikęs Muravjovui²⁰.

Galiausiai sustokime ties pradine mažosios seminarijos koncepcija. Jau minėjome, jog oficialus mažosios seminarijos projektas turėjo tikslą įkurti prie ŽVS lietuvišką 6 klasių gimnazijos lygio parengiamąją mokyklą norintiems stoti į seminariją; šią mokyklą kontroliuotų vyskupas, o jai vadovautų ŽVS rektorius; čia pagrindinė mokomoji kalba būtų lietuvių. Pagal šį projektą mokykloje turėjo dėstyti Peterburgo dvasinę akademiją baigę katalikų dvasininkai, o rusiškuosius dalykus – mokytojai rusai pasauliečiai.

Yra išlikęs ankstesnis projekto variantas²¹, kuris rodo, jog mažosios seminarijos sumanymas pradžioje buvo radikalesnis. Šis variantas iki šiol buvo laikomas projekto originalo nuorašu²², tačiau iš tiesų jis rašytas anksčiau, nei valdžiai įteiktas projekto originalas. Tai rodytų jau tokia aplinkybė, kad jame vietoj 17 originalo punktų įrašyta 19 punktų, be to, skiriasi jų išdėstymas ir šiek tiek atskirų punktų teksto niuansai. Du papildomi punktai detalizuoja namų mokytojams statybą ir nurodo, kad: 1) reikėtų komandiruoti į Varnius architektą statybos planui sudaryti; 2) įrengus namus, pradžia įsikurti reikėtų lėšų, jas numatytų architektas.

Minimas dar vienas svarbus dalykas, vėliau išbrauktas ir ištaisytas taip, kaip originale. Pataisymas liečia rusiškųjų dalykų dėstytojus ir rodo, kad mažojoje seminarijoje iš pradžių norėta turėti dėstytojus vien katalikų dvasininkus, kaip pageidavo popiežius, neįsileidžiant jokių pasauliečių. Rusų literatūrai ir istorijai dėstyti čia siūloma skirti Peterburgo dvasinės akademijos absolventus, kurie baigdami būtų gavę mokslinį laipsnį. Tačiau tekstas su šiuo siūlymu vėliau išbrauktas, o jo vietoje įrašyta: „skirti mokytojus rusus“. Varianto tekstas ir taisymai rašyti ne Valančiaus ranka, tad greičiausiai Valančiaus pavedimu tekstą rengė ir taisė kas nors iš seminarijos dėsty-

¹⁸ Vyskupo kanceliarijos siųstų raštų knygos, 1863 01 14, 1864 02 28 įrašai Nr. 137, 439, LVIA, f. 696, ap. 2, b. 767, l. 3; b. 768, l. 9.

¹⁹ Vyskupo kanceliarijos siųstų raštų knyga, 1864 02 04 įrašas Nr. 230, LVIA, f. 696, ap. 2, b. 768, l. 5.

²⁰ V. Merkys, min. veik., p. 663.

²¹ Mažosios seminarijos, kuriamos Varniuose, projektas, (be datos), juodraštis, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 110, l. 535–538.

²² Žr. V. Merkys, min. veik., p. 678.

tojų, ko gera – tiesiogiai juo suinteresuotas seminarijos rektorius Juozapas Silvestras Dovydaitis.

Radikalesnį projekto rengėjų pradžios nusistatymą rodo taip pat atskirai išlikęs šiek tiek skirtingas, nei pateiktasis rusų valdžiai, mažosios seminarijos mokymo dalykų sąrašas, kur šalia kitų dėstomųjų dalykų vietoj žemaičių kalbos įrašyta *žemaičių literatūra* (slovesnostj)²³ – to meto Lietuvos mokykloms visiškai naujas dalykas, įvardijantis lietuvių kalbą jau ne kaip vien liaudies, o kaip Lietuvos šviesuomenės dalies, literatūrinę kalbą. Šis faktas galėtų kalbėti apie besiformuojančią kokybiškai naują situaciją dėl pačios lietuvių kalbos vartojimo. Tačiau greičiausiai lietuvių literatūros dalykas planuose atsirado dėl to, kad tokios disciplinos buvo įprastos mokyklose, kurių dėstomoji kalba buvo šių disciplinų kalba. Tačiau vėliau, matyt, apsvarsčius, kad lenkiškai kalbančių mokinių dalis dar galėjo ir nemokėti lietuvių kalbos, nutarta realų lavinimą pradėti nuo lietuvių kalbos pagrindų.

Taigi matome, jog pradinis mažosios seminarijos projekto variantas rengėjų buvo modifikuojamas atsižvelgiant į politinę ir gyvenimo realybę. Tačiau rezultatas vis tiek buvo neigiamas: mažosios seminarijos projektas buvo nepalankiai įvertintas tiek bažnytinės, tiek pasaulietinės rusų valdžios, taigi liko neįgyvendintas.

Iš visko, kas čia pasakyta, galima padaryti tokias išvadas. Parengiamosios į seminariją mokyklos idėją 1852 m. iškėlė Varnių valdinės parapiinės mokyklos mokytojas ir vėliau išplėtojo Saratovo precedentas. 1862 m. pabaigoje Valančiui kurti tokią mokyklą nurodė popiežius. Tikėtina, kad pats projektas pagal mažosios Saratovo seminarijos pavyzdį buvo parengtas 1864 m. sausį, rengiant bei ruošiantis jį įgyvendinti dalyvavo Varnių lituanistai. Atrodo, būta sąsajų ir su Daukantu. Projekte numatyta dėstomoji lietuvių kalba buvo politinių aplinkybių dalykas, antra vertus, ją vartoti jau buvo realių galimybių.

Įteikta 2001 m. birželio mėn.

THE SOURCES OF THE IDEA OF THE VARNIAI SMALL SEMINARY

Summary

This article investigates how the idea arose in the Lithuanian culture center in Varniai (in 1845–1865) to establish a preparatory school for the theological students of the Žemaičiai diocesan seminary, how the project of the small seminary in

²³ Mažajoje seminarijoje numatomų dėstyti dalykų sąrašas, b. d., LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 67, l. nenumeruotas (po l. 497).

Varniai was prepared, and what was the initial conception of such a school. After analyzing archive documents, it is stated that the idea of preparatory school was proposed in 1852 by a teacher of the Varniai state parish school Mykolas Beinavičius and it was later developed following the example in Saratov. The Pope directed Valančius to establish such a school at the end of 1862. It seems likely that the project itself was prepared following the example of the Saratov small seminary in January 1864, and the Lithuanian philology specialists from Varniai participated in its formation and preparing for its implementation. It seems that there were also connections with Daukantas. The choice of Lithuanian as the language of instruction in the project was a matter of political circumstances. But on the other hand, there were real possibilities to use it. The initial variant of the project of the small seminary was modified by its compilers taking into account the political and everyday situation.

